

SLEDEN EN PRONKSLEDEN EEN KLEINE STUDIE NAAR AANLEIDING VAN DE RESTAURATIE VAN EEN VERMOEDELIJK 18DE-EEUWSE PRONKSLEDE

Adrien Brysse, Luc Devriese

Afb. 1. Arrenslede na de restauratie

Inleiding

De restauratie en conservatie in 2010-2012 van een vermoedelijk 18de-eeuwse pronkslede gaf aanleiding tot een kleine volkskundige en kunsthistorische studie en een materiële beschrijving van een slede die onderhanden genomen werd. De slede was afkomstig uit een privécollectie en verkeerde in een zeer slechte staat: hout heel erg aangetast door insecten en verflagen vertoonden veel opstuwingen. De eigenaar wilde de slede laten restaureren en conserveren omwille van haar volkskundig en kunsthistorisch belang en de opvallend luxueuze afwerking. De opdracht werd in aanvang toevertrouwd aan Patty Harts en Dieter van Mol van de Artesis Hogeschool Antwerpen, opleiding conservatie en restauratie – studio hout/polychromie, onder leiding van Charles Indekeu en Vincent Cattersel. Na de restauratie en behandeling wordt de slede vermoedelijk geschonken aan de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis in Brussel.

Voorafgaand aan de beschrijving van de behandelde slede wordt een korte karakterisering gegeven van de verschillende types in gebruik. Voor de specialistische beschrijving van de waargenomen schade, de restauratie en de conservatie wordt verwezen naar het rapport zelf dat digitaal kan geraadpleegd worden via Universiteit Antwerpen .

Afb. 2. Oude toestand van de arrenslede

Van kaakbeenslede tot (n)arrenslede

Een slede is in wezen niets anders dan een eenvoudige constructie met twee evenwijdige glijders waarop een plaat of bak geplaatst is voor het vervoer van goederen of passagiers. Ze wordt voortgeduwd of getrokken door mensen of dieren over ijs, sneeuw of ook wel modder of andere aarden bodems. Het duwen kan ook gebeuren door de passagier zelf die met behulp van prikstokken poogt het vervoermiddel enige vaart te geven. In de 17de eeuw werden er sledes gemaakt in de vorm van een schelp. De sledetypes hebben een verschillende status, waarbij de prikslede de laagste in rang was. Belangrijker nog dan het type was de beschildering. Vooral dat verleende de slede een hogere status. De beschildering die toegepast werd op meubels, werd ook overgedragen op sledes. De spiegels aan de achterzijde van de slede werden mooi versierd. De binnenkant van de sledes werd beschilderd en aan de buitenkant gesculpteerd. Dat waren pronkvoorwerpen: pronksledes zoals het exemplaar dat hier zal beschreven worden.

Prikslede

De oudste archeologisch gedocumenteerde sledes voor recreatief gebruik in onze streken waren priksledes en hadden als glijdende elementen de onderkaaksbeenderen van paarden. De slede is in de loop van de tijd veranderd. De glijders werden planken van hout met daarop een verbindingsplank. Ter bescherming van het hout werden aan de onderzijden ijzeren glij-ijzers aangebracht. De sledes werden door boeren of wagenmakers gemaakt. Er zijn modellen bekend met zijanten die zowel voor de koetsen, karren en sledes gebruikt werden. Hoe langer de glijders hoe stabielere de sledes werden. Hin-

delopensledes hadden typische kenmerken: de voorkant ging omhoog en de zijkanten waren langer, waardoor ze meer koersvast werden.

Transportslede

Die komt voor een groot deel overeen met de prikslee. De constructie was makkelijker. Dergelijke sledes werden dikwijls door de boeren zelf gemaakt. Hij werd door middel van pen- en gatverbindingen in elkaar gezet. De voorkant of de zijkanten van transportsledes waren voorzien van ijzeren ogen om het getrek of tuigage van de paarden aan te bevestigen. Soms werden op de slede bakken of vlechtwerk gemonteerd om zo meer spullen te kunnen vervoeren zonder de lading te verliezen. De transportslede werd niet alleen gebruikt op sneeuw en ijs maar ook op drassige ondergrond.

Duwslede

Deze sledevorm werd veel in steden gebruikt omdat er niet veel ruimte voor nodig is. Welgestelde mensen lieten hun slede rijkelijk versieren om zich toch in luxe te verplaatsen. Ook gebeurde het dat de vrouw des huizes in de slede plaats nam en de man haar vooruit duwde.

Arrenslede

Het was een luxe slede: een echt statussymbool. Het is een luxueuze en modieuze stadsslede, dit om mede meer macht en aanzien uit te stralen. De arrenslede is sierlijk en kleurig uitgevoerd. De naam is afgeleid van de narrenslede en verwijst naar de bonte kleuren van een narrenpak. Net zoals de nar is de slede bezet met belletjes en met bont en passementwerk opgetuigd. Bij een variante, de Amsterdamse slee, is het kenmerkend dat de kuip breder is en vaak aan de zijkanten voorbij de glijders uitsteekt. Dit biedt de mogelijkheid om in de kuip een bank te plaatsen voor twee passagiers. De bodem van de kuip is smal, de wanden van de achterkant en de zijkanten maken een omhoog gebogen golvende S-vorm. De voorkant van de kuip (de schelp) is smal en buigt naar voren in een C-vorm. De boeg bevindt zich boven aan de glijders die samenkomen met de schulp van de kuip. De boeg wordt vaak bekroond met een dierenbeeld. Achter op de glijders bevindt zich een voetenplank voor de koetsier en zelden een rijderszitje. Het zitje zou een storend effect geven aan de gebogen panelen van de kuip.

Het snijwerk van de slede is vaak van hoge kwaliteit. De gebogen panelen lenen zich goed om sierlijk beschilderd en of verguld te worden met bloemen, ranken en figuren of soms hele taferelen. De kuip werd met kostbaar textiel bekleed.

De arrensleden kunnen onderverdeeld worden in twee types: de eigenlijke arrenslede en de arrenprikslee. Sommige arrensleden hebben een dissel of boom aan de voorkant van de kuip om het trekgetuig (zwenghout en harnas) van het paard aan vast te zetten. De omhoog krullende glijders zorgen ervoor dat de leidsels van de paarden over de passagiers heen zwieren en de slede meer elegantie uitstraalt wanneer de bak omhoog staat. In de 18de eeuw

werden er onder invloed van de steeds eleganter wordende meubelkunst nieuwe types ontwikkeld, zo werden de sledes steeds complexer uitgevoerd. In de 19de eeuw veranderde ook het materiaalgebruik, waarbij niet alleen hout maar ook meer metaal werd toegepast in de constructie. Door de internationalisering werd de stijl meer en meer beïnvloed door de Poolse sledetypes. De kuip werd mooi gevormd en was voorzien van een zitbankje voor de passagier. Om te zorgen dat de passagier niet vol sneeuw werd gespat werd er een scherm van leer geplaatst. Omdat de Nederlanden een mild zeeklimaat hebben, kwamen in onze steken bijna geen gesloten sledes voor, maar eerder kleine, open sledes.

Omdat men zich in de steden graag wilde voortbewegen in een mooie slede, kwam het wel vaker voor dat koetsen werden omgebouwd tot een slede. Men hoefde enkel de wielen weg te nemen en er glijders onder te plaatsen. De koetsier liep soms naast de slede om de oneffenheden van de weg op te vangen met een 'smeerlap'. Die wierp hij onder de slede zodat die er makkelijker over kon voortglijden.

Hoewel er ook arrentikkers bestonden (zie hieronder), was het kenmerkend voor een arrenslede dat het voertuig door een of meerdere paarden werd voortgetrokken. Dit verhoogt de luxueuze uitstraling die bij de arrenslede hoort, aanzienlijk. De paarden zijn versierd met belletjes, mede voor de veiligheid. Men ziet de snelle sledes niet altijd aankomen en het geluid van de bellen reikt verder.

Nu worden er nog steeds wedstrijden met arrensleden georganiseerd door mensen uit dezelfde plaats (dorp) of uit verschillende plaatsen wedijverend met elkaar. (Plaats vermelden?)

Arrentikker

De arrentikker is een eenvoudig type dat voornamelijk gebruikt werd op het platteland. De kuip heeft meer de vorm van een bak behouden, een smalle rechthoekige vorm met afgeschuinde hoeken. Het bankje kan zich bevinden aan de voor- of achterkant in de kuip. In de bodem van de kuip kan een verlaagd gedeelte aangebracht zijn voor de voeten of voor het rijtuigstoofje. Aan de achterkant van de kuip bevond zich het zitje voor de koetsier. De arretikker werd versierd met snijwerk, voornamelijk op de boegbekroning. Hierin werden vaak dieren afgebeeld of kwam een ornamentale krul voor. Door de hoge kwaliteit van het snijwerk werd de vorm van de slede minder zichtbaar. De beschildering van de slede was kleurrijk en van bladgoud voorzien. De binnenkant van de kuip werd zelden bekleed in contrasterende kleuren. De passagiers hadden vaak een los kussen en een soms rijkelijk versierd kniedeken.

Iconografie

De te restaureren slede is zeer opvallend versierd met een zeer geliefd fabeldier, de griffioen, en een vrouwenhoofd. We schetsen even het uitzicht en de betekenis daarvan.

Griffioen

De griffioen is een van de vele 'samengestelde' mythische dieren. Hij wordt afgebeeld met een kop van een arend met de oren van een paard en het onderlijf van een leeuw. Dit geeft de indruk van grote snelheid. De symboliek van de griffioen is gebaseerd op de kenmerken van de dieren waaruit hij is samengesteld. De adelaar staat voor verstand die in dit wezen samen met de snelheid van het paard en de kracht van de leeuw ervoor zorgt dat het geheel uit elke situatie als overwinnaar tevoorschijn kan komen. Aangezien de griffioen symbool staat voor overwinning wordt die in Griekenland weergegeven als een attribuut van de god Apollo. Griffioenen trokken als zonnedieren de wagen van Apollo langs het hemelruim, en ook de kar van Nemesis, de godin van de goddelijke vergelding. Allerlei fantastische verhalen zijn bekend over griffioenen. Die beweren dat de griffioen sterker is dan acht leeuwen bij elkaar. Terwijl andere dit juist ontkennen en dat hij juist geen leeuw aankan. In de Oudheid meende men dat de griffioen vrouwelijk was en een nest zou bouwen en in plaats van eieren daarin saffieren legde. Kennelijk is dit gegeven niet lang toegepast aangezien het dier in de heraldiek voorgesteld wordt met mannelijke eigenschappen.

De griffioen heeft een verre oorsprong. De oudste afbeeldingen zijn te vinden op monumenten in Egypte, Babylonië en Assyrië. Hij komt voor in de mythologie van de Scythen, waarna die is overgenomen door het oude Perzië en van daar geëxporteerd naar Indië en het oude Griekenland. Volgens de Griekse arts Ctesias van Cnidus, verbonden aan het hof van Artaxerxes II van 404 tot 397 voor Christus, had het fabeldier glanzende blauwe nekveren en zeer vurige ogen : 'Hij is zo sterk, dat hij in de strijd met welk dier dan ook altijd de winnaar wordt. Enkel een leeuw of een olifant kan hij niet aan'.

Het fabeldier werd in onze streken bekend via de Romeinen. In de middeleeuwen geloofde men steevast in het bestaan ervan. De Ierse monnik Scotus schreef in de 9de eeuw dat de griffioen strikt monogaam was. Als griffioenen een paar vormden, was dat voor het leven. Als de partner stierf, bleef de andere alleen achter voor de rest van het leven. Dit kan een aanleiding geweest zijn dat de kerk de griffioen tot symbool van echtelijke trouw maakte. Vanwege zijn dubbel karakter van landdier én luchtdier stond het ook wel eens symbool voor Jezus Christus met zijn goddelijke en menselijke natuur. Als een leeuw heerst hij krachtig over het land. Als een adelaar stijgt hij na zijn verrijzenis naar de hemel. In de katholieke kerk staat de griffioen symbool voor de wereldlijke en geestelijke macht van de kerk. De ridders gebruikten graag dieren als symbool om zich in het strijdgewoel herkenbaar te maken en om zich een bepaalde eigenschap toe te kennen. Afbeeldingen van dieren werden aangebracht op schilden en zegels sinds de oudheid en vroege middeleeuwen. Een eerste verschijning van een griffioen op een Europees wapenschild werd in 1167 in Engeland genoteerd. In de middeleeuwen geloofde men dat paarden een enorme schrik hadden van griffioenen. De rijdieren van tegenstanders zouden in verwarring gebracht worden door de schilden met griffioenen. Het fabeldier werd vooral populair bij adellijke hoven in Po-

len en omliggende landen. De dieren werden gestileerd afgebeeld, waardoor het vanop grote afstand mogelijk was om ze te herkennen. Daarbij werden bepaalde onderdelen sterk overdreven, zoals extreem grote scherpe klauwen en tanden, soms van een andere kleur, en woest rollende ogen. Het dier staat daarbij rechtop, met de poten vervaarlijk in de lucht klauwend. In de heraldiek is de griffioen symbool van macht, strijdkracht en standvastigheid. Tevens suggereert dit fabeldier dat intelligentie met kracht te combineren is.

Vrouwenhoofd

Het boegbeeld van de slede heeft de vorm van een vrouwenhoofd. Op meerdere sleden zijn Diana (godin van de jacht) en Minerva (godin van de wijsheid) afgebeeld. Doordat er veel overeenkomsten bestaan tussen deze godinnen, bleek het niet mogelijk vast te stellen of het bij de onderzochte slede om een van deze godinnen gaat of om een ander vrouwenhoofd. De traditie van een vrouwenfiguur als boegbeeld is ook goed gekend bij oude schepen en bij moderne auto's.

Afb. 3. Vrouwenhoofd voor de restauratie

Aan de hand van schilderijen en prenten is het mogelijk om een stilistisch onderzoek naar de haardracht uit te voeren om de slede te helpen dateren in de 18de eeuw. In het midden van die eeuw bestond de haardracht voor modieuze dames uit een opgestoken krullenkapsel dat gedecoreerd werd met echte of namaak bloemen en parels. Later werd het haar hoog opgestoken en werd veel gebruik gemaakt van pruiken. Tegen het einde van de jaren 1700 droegen de rijke dames het haar meer in losse krullen.

Kunsthistorische context: de sledetraditie aan koninklijke hoven

De slede werd niet alleen als transportmiddel gebruikt maar ook voor vermaak en om status en rijkdom te benadrukken. Dat speelde een grote rol aan het hof van pronkzuchtige koningen zoals van Lodewijk XIV in Versailles. Hieruit is ook de traditie ontstaan om koetsen te overladen met pracht en praal. Denk hierbij aan vergulde beelden, schilderijen en luxueuze bekledingen van die koetsen. Omdat het niet mogelijk was om de koetsen in lange winterseizoenen te gebruiken, groeide ook de interesse voor dure sleden in dezelfde stijl.

Hoe die gebruikt werden, kunnen we afleiden uit het volgende. In de 17de eeuw werden door het hof van Wenen slederaces, eerder parades, georganiseerd. Voor de bevolking was dit een van de populairste gebeurtenissen tijdens de winterperiode. Dergelijke dure evenementen waren voorbehouden aan de keizerlijke familie en de leden van aanzienlijke adellijke families. De heren namen plaats op de bijrijderszitjes en de dames in de kuip van de slee, iedereen in vol ornaat. Via loting werd de samenstelling van de bemanningen en de volgorde van de sledes bepaald. Ze vormden een optocht vanuit de binnenplaats van het keizerlijk kasteel naar de belangrijkste bezienswaardigheden van de stad. In de 18de eeuw werden nog steeds slederaces gehouden door de koningshuizen van Nederland, Duitsland en Oostenrijk. In Frankrijk is tegen het einde van de regeerperiode van Lodewijk XV de interesse in deze races afgenomen. Door de Franse revolutie veranderden de sociale relaties. De optochten werden recreatiever, de sleden lichter, ruimer en comfortabeler. De bestuurder stond niet meer aan de achterkant, maar zat binnenin of aan de voorkant van de slede, soms werd de slede door de eigenaar bestuurd. Op de achterbank was zelfs plaats voor een eventuele bruid. De slede nam ook deel aan andere festiviteiten zoals optochten en maskerades. Deze verschillende vieringen kwamen in verschillende vormen voor bij verschillende bevolkingsgroepen en regio's. Sommige sledespelen zijn voortgekomen uit het trainen van krijgers in de middeleeuwen, zoals het quintain (steekspel) en het ringracen met paarden.

Herkomst van de onderzochte slede

Volgens de eigenaar zijn er mondelinge overleveringen bekend die beweren dat deze slede uit de collectie van Karel van Lotharingen zou komen. Er werden geen inscripties (signatuur, datum) aangetroffen. De slede heeft ooit deel uitgemaakt van de collectie van het Museum van de Folklore te Gent, die collectie kwam later onder het beheer van het Design Museum te Gent. Een gedeelte van de collectie werd af gestoten en via een openbare veiling verkocht, waar de huidige eigenaar de slede heeft kunnen kopen.

Onderzoek van de opbouw

Deze slede is zeer overweldigend van uitzicht, valt in de categorie pronkslede en straalt zodoende de status van de eigenaar uit. De opbouw is als volgt: twee parallel lopende glijders die aan de voorzijde omhoog komen en samen in een punt eindigen. Daarop is een vrouwenhoofd gesculpteerd, ook wel

boegbeeld genoemd. De evenwijdige glijders zijn aan de onderzijde voorzien van ijzerbeslag om de glijeigenschappen van de slede te verbeteren. Tevens voorkomt dit slijtage en aantasting van het hout.

Vanuit deze twee glijders gaan twee stijlen onder een bepaalde hoek omhoog. De twee tegenover elkaar liggende stijlen worden onderling verbonden door een regel, tezamen wordt deze constructie ook wel brug genoemd. Op deze brug is de kuip van de slede gemonteerd, die dient als zitplaats voor de passagier. De vorm van de kuip is als fantasiedier uitgevoerd. Het heeft poten en een staart van een leeuw, de deuren zijn vleugels en de voorkant van de kuip is uitgevoerd met een hoofd en hals van een adelaar. Een dier dat deels leeuw en deels adelaar is, wordt een griffoen genoemd, zoals hiervoren reeds uitvoerig uiteengezet is.

De kuip is op een zelfde manier opgebouwd als een sculptuur. Aan de kuip zijn verschillende planken in horizontale richting bevestigd, waarbij kopshout tegen kopshout gelijmd is waarna de juiste vorm is gesculpteerd. De hals van de griffoen is gedeeltelijk hol, deze is samengesteld uit verschillende op elkaar gelijmde delen, volgens een techniek die ook wel stapelwerk genoemd wordt. De houtrichting is niet altijd hetzelfde. Hoofd en snavel zijn twee losse elementen, later met nagels vastgezet.

Achter de kuip is een rijderszitje bevestigd dat met behulp van een hoekijzer met de kuip is verbonden. Midden op het hoekijzer is in een hoek van 45 graden een ijzeren stang geplaatst. Deze stang heeft in het midden een versieringselement (knoop), die ook zorgt voor versteviging van de constructie. Op de glijders zijn aan weerszijde sneeuwschoenen voor de bestuurder bevestigd. De steunplankjes in de vorm van een voet zijn vastgeschroefd en -gespijkerd op de glijders. Het leer bevestigd aan de voorzijde zorgt ervoor dat de voet niet van de plank afglijdt en meer grip heeft.

Vermoedelijk gaan de aan de paarden bevestigde teugels door de ringen die aan de voorzijde van de glijders zijn bevestigd. Deze ringen zorgen ervoor dat de slede niet omkantelt of beschadigd wordt indien het paard wendt of keert. De glijders en brug zijn donker rood, de griffoen donkergroen. Alleen het boegbeeld in de vorm van een hoofd is goudkleurig.

Beschrijving van de originele onderdelen

Glijders of glijhouten:

De glijders zijn twee balken waarmee de slede voort kan glijden. Deze zijn naar de voorkant omhoog gebogen en worden verbonden door een versiering in de vorm van een vrouwenhoofd. De twee balken zijn door middel van een liplas verbonden. Voor meer stevigheid zijn bij de verbindingen metalen platen aangebracht. De onder de kuip liggende balk is grotendeels vlak en gaat aan de voorzijde een stuk omhoog. Het is nog niet bekend of het hout gebogen is ofwel dat met behulp van een mal het beste stuk hout uit een plank gehaald is, lettend op de nerfrichting van het hout. Als de nerfrichting van het hout te kort is kan deze breken door de kracht die de balk moet on-

dergaan. De twee balken onder de kuip staan schuin aan elkaar waardoor de glijders aan de voorzijde samenkomen.

De twee balken aan de voorzijde van de slede hebben een grotere kromming, dit om te voorkomen dat de slede vast komt te zitten in de sneeuw. Bij deze balken is ook nog niet bekend hoe de kromming bekomen werd: door het hout te buigen of uit een plank te zagen. De twee uiteinden van de glijders zijn aan de voorzijde met elkaar verbonden door een knoop in de vorm van een vrouwenhoofd. Vermoedelijk werd het gesculpteerd hoofd over de twee uiteinden geschoven en vervolgens met een schroef vastgezet. Het hoofd is uit verschillende planken opgebouwd. Aan weerszijde zijn guirlandes van gesculpteerde bloemen als versieringselement aan de glijders gemonteerd. Tussen de glijders is een metalen staaf met in het midden een versieringselement bevestigd die de glijders verbindt en die hoogstwaarschijnlijk gebruikt werd om de teugels te geleiden.

Afb. 4. Achterkant voor de restauratie

Bruggen

De glijders worden verbonden met bruggen waarop de kuip is gemonteerd. Vanuit de glijders staan twee parallel staande stijlen onder een bepaalde hoek, dit omdat de kuip smaller is dan de ruimte tussen de glijders. De stijlen die tegenover elkaar staan, zijn verbonden door een regel. De stijlen worden

door middel van een pen en gat verbinding met de regels en glijders verbonden. De kuip is met bouten en moeren aan de regels gemonteerd.

Kuip

Meerdere stukken verlijmd hout werden in kuipvorm gesculpteerd met verschillende gutsen en beitels. Deze manier van werken werd ook in de beeldhouwkunst toegepast. Dat de kuip niet uit een massieve boomstam gemaakt is heeft verschillende redenen. Om het figuur met alle uitstekende delen te vervaardigen uit een massieve stam en het zitgedeelte uit te hollen is een grote stam noodzakelijk met als gevolg veel houtverlies. Vanwege de verschillende houtrichtingen kunnen barsten ontstaan door het krimp- en zwelgedrag van het hout. De kuip is opgebouwd uit drie planken die aan de buitenzijden breder zijn. Hierdoor is de grove vorm al meteen aanwezig. De overige houten planken zijn hieraan gelijmd, rekening houdend met de richting van het hout omwille van het krimp- en zwelgedrag en met de nerfrichting omwille van het sculpteren. De overgangen van de verschillende delen zorgen bij het sculpteren hierdoor niet voor moeilijkheden.

Opgemonteerde bijkomende onderdelen

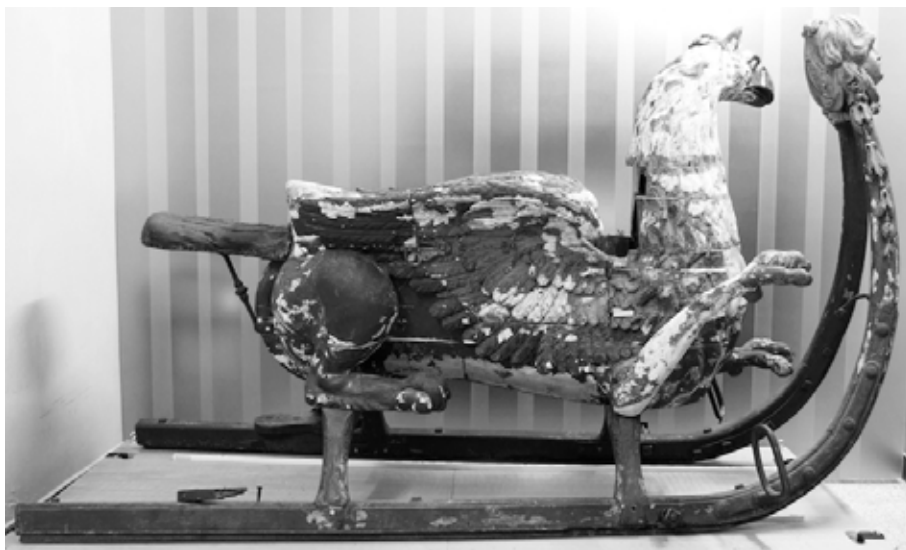
Sommige onderdelen werden aan de kuip gemonteerd: de voorpoten, hals, kop en de deurtjes. De voorpoten zijn uit drie delen opgebouwd, waarbij de zijtenen later aangelijmd en genageld zijn. De hals bestaat uit drie elementen die met verschillende verbindingen aan elkaar gemonteerd zijn. Het bovenste gedeelte is in een soort S-vorm en is geheel uitgehold. Het middelste deel is gedeeltelijk uitgehold en voorzien van een pen en daarmee aan het bovenste deel verbonden. Het onderste deel is helemaal hol en aan het middelste deel gelijmd en later aan de kuip bevestigd. De kop bestaat uit twee delen en is gedeeltelijk uitgehold waarbij het kernhout verwijderd is, waardoor het gewicht en de kans op krimp- en zwelgedrag van het hout verminderd is. Om de holte af te sluiten is de snavel als los element later hieraan gelijmd en genageld. Vermoedelijk werden de deurtjes en de kuip in één geheel gesculpteerd, zodat de vormen goed doorlopen, waarna de deurtjes losgemaakt zijn om ze als bewegend element te kunnen gebruiken.

Houtsoorten en metaal

Er zijn verschillende houtsoorten voor de slede gebruikt. De glijders zijn in olmen- (iepen)hout vervaardigd. Dit werd vastgesteld met microscopisch onderzoek. Aangezien de glijder helemaal gepolychromeerd is bemoeilijkt dat het onderzoek. De kuip is van een zachtere houtsoort gemaakt: lindenhout (*Tilia*) om het sculpteren te vergemakkelijken. Deze houtsoort heeft een fijnere en homogener structuur en is licht van kleur en gewicht. Er zijn verschillende metaalsoorten voor de slede gebruikt, onder andere om meer stevigheid aan de constructie van de slede te geven: smeedijzer, lood en zink. De slede is voorzien van vlakke scharnieren, die van vrij brede platen zijn gemaakt.

Polychrome afwerkingslaag

De houten drager is beschermd tegen de weersinvloeden met behulp van een polychrome afwerkingslaag. De slede is in verschillende kleuren beschilderd, de bovenste verflagen bevatten de kleuren rood en groen. Ondanks verschillende onderzoeken kon niet met zekerheid vastgesteld worden om welke pigmenten het gaat. Het bindmiddel dat bij de slede toegepast kan zijn, is lijnolie.

Afb. 5. Zijgezicht van de arrenslede voor de restauratie

Vergulden

Het boegbeeld van de slede is bedekt met een goudkleurige laag. Dit hoeft niet per definitie goud te zijn het kan ook een bladgoudimitatie zijn, zoals koperblad. Het onderscheid kan gemaakt worden doordat het koperblad gevoelig is aan oxidatie, zichtbaar als groene vlekken. Bij goud komt dit niet voor. Het bladmetaal is vermoedelijk met mixtion aangebracht. De mixtion is op basis van olie bestand tegen vocht. Uit het sequentieel verflagenonderzoek bleek dat de deze pronkslede in aanvang helemaal verguld was, in een later stadium rood geschilderd. De huidige groene verf is wellicht een vrij recente toevoeging.

Bekleding

De opbouw van de binnenbekleding van de slede is als volgt: voor de vulling van de stoffering is paardenhaar gebruikt, op zijn plaats gehouden door een ingenaaide jute doek. Over de jute doek werd een hoogpolig katoenweefsel aangebracht in drie verschillende kleuren: wit, geel en bruin in streep patroon, mogelijk om een dierenvacht te imiteren. Dit is een zeer zeldzaam overblijfsel. Vermoedelijk is in een latere periode over dit hoogpolige weefsel

een ander doek geplaatst: een toile cirée (tafelzeil). Dit weefsel heeft een waterafstotende laag. Om alles mooi af te werken is aan de randen een pas-sement aangebracht.

Om textiel waterafstotend te maken kan een laag met verven en lakken op de voor- of achterzijde van het weefsel aangebracht worden. Als de laag op de voorzijde komt, krijgt het weefsel het uiterlijk van kunstleer of wasdoek. Om de uitstraling van het textiel te behouden kan de laag aan de achterzijde van het weefsel aangebracht worden. Men maakte vroeger weefsel waterafstotend door het te behandelen met zeep en aluin, of door het weefsel met een stuk paraffine in te wrijven en daarna met een warm strijkijzer in de stof te doen dringen. Ook in de industrie werden paraffinehoudende emulsies aangewend.

Een restauratieproject onder leiding van Charles Indekeu, senior docent, en Vincent Cattersel, doctoraal onderzoeker, uitgevoerd door de studenten Patty Harts, Dieter van Mol, Francis Berry, Kathleen Lauwereins, Suzanne Peeters en Arne Libert en twee Kroatische Erasmus-exchange studenten.

Universiteit Antwerpen, Faculteit Ontwerpwetenschappen.

Opleiding Conservatie-restauratie

Blindestraat 9

B-2000 Antwerpen

charles.indekeu@uantwerpen.be, vincent.cattersel@uantwerpen.be